

NOGIRONLIGI BOR SHAXSLAR UCHUN INKLYUZIV SIYOSAT: O'ZBEKISTON VA XALQARO TAJRIBA QIYOSIY TAHLILI

Omondullayev Jamoliddin Xoshimjon o'g'li

Namangan davlat pedagogika instituti

Ijtimoiy ish mutaxassisligi, 1-bosqich magistranti

E-mail: jamoliddinomondullayev@gmail.com

Tel: +998930060127

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda nogironligi bor shaxslar uchun inklyuziv siyosatning shakllanishi va rivojlanishi xalqaro tajriba bilan qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqot tibbiy, ijtimoiy va biopsixososial modellarga tayangan holda olib borildi. O'zbekistonning BMTning "Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konvensiya"ga qo'shilgani hamda Prezident farmonlari asosida amalga oshirilayotgan islohotlar xalqaro standartlar bilan solishtirildi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv siyosatni yanada takomillashtirish uchun qonunchilik ijrosini mustahkamlash, xizmatlar tizimini integratsiyalash va jamiyat ongini izchil shakllantirish zarur. Maqola yakunida O'zbekiston sharoitiga mos uchta ustuvor yo'nalish taklif etiladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv siyosat, nogironlik, ijtimoiy model, xalqaro tajriba, O'zbekiston ijtimoiy xizmatlar.

ПОЛИТИКА, ВКЛЮЧАЮЩАЯ ЛЮДЕЙ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ УЗБЕКИСТАНА И МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ

Аннотация. В данной статье представлен сравнительный анализ формирования и развития инклюзивной политики в отношении инвалидов в Узбекистане в сопоставлении с международным опытом. Исследование проводилось с учетом медицинской, социальной и биопсихосоциальной моделей. Присоединение Узбекистана к Конвенции ООН о правах инвалидов и реформы, проводимые в соответствии с указом Президента, были сопоставлены с международными стандартами. Анализ показывает, что для дальнейшего совершенствования инклюзивной политики необходимо усилить контроль за соблюдением законодательства, интегрировать систему услуг и последовательно формировать общественное сознание. В заключение статьи предлагаются три приоритетных направления, адаптированных к контексту Узбекистана.

Ключевые слова: инклюзивная политика, инвалидность, социальная модель, международный опыт, социальные услуги в Узбекистане.

INCLUSIVE POLICY FOR PERSONS WITH DISABILITIES: COMPARATIVE ANALYSIS OF UZBEKISTAN AND INTERNATIONAL EXPERIENCE

Abstract. This article provides a comparative analysis of the formation and development of inclusive policies for persons with disabilities in Uzbekistan against the

backdrop of international experience. The study was conducted based on the medical, social, and biopsychosocial models. Uzbekistan's accession to the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities and the reforms implemented based on Presidential decrees were compared with international standards. The analysis shows that to further improve inclusive policy, it is necessary to strengthen legislative enforcement, integrate the service system, and consistently shape public awareness. The article concludes by proposing three priority areas tailored to the context of Uzbekistan.

Keywords: *inclusive policy, disability, social model, international experience, social services in Uzbekistan.*

KIRISH

Nogironligi bor shaxslarning jamiyat hayotida to'laqonli ishtirokini ta'minlash bugungi global siyosatning muhim yo'nalishlaridan biridir. BMTning 2006-yilda qabul qilingan "Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konvensiya" ushbu sohadagi xalqaro me'yorlarni belgilab berdi [1]. O'zbekistonning 2021-yilda Konvensiyaga qo'shilgani milliy siyosatda yangi bosqichni boshlab berdi. Sizning avvalgi matningizda ta'kidlanganidek: "Konvensiyaga qo'shilish inklyuziv siyosat rivojiga sezilarli turtki berdi" — bu fikr o'z tasdig'ini topmoqda.

Davlat rahbariyati tomonidan qabul qilingan PF-6202-son Prezident farmoni — "Nogironligi bor shaxslarning huquqlarini ta'minlash strategiyasi 2021–2030 yillar" — ushbu yo'nalishning asosiy ustuvorliklarini belgilab berdi [2]. Farmonda shunday deyiladi: "Nogironligi bor shaxslarning huquqlarini ta'minlash va ularni qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir."

Bu yondashuv ta'lim, bandlik, sog'liqni saqlash, infratuzilma va axborot tizimlarida inklyuzivlikni kuchaytirishga qaratilgan. Jahon bankining 2021-yilgi hisobotida O'zbekistonda nogironligi bor shaxslar bandlik darajasi 7,1 foiz ekani qayd etilgan [4]. Bu ko'rsatkich inklyuziv siyosatni yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

METODOLOGIYA

Nogironlikni tushuntiruvchi ilmiy yondashuvlar orasida ikki asosiy model ajralib turadi:

1. Tibbiy model — nogironlikni shaxsning individual salomatlik holati sifatida talqin qiladi. Oliver (1990) ta'kidlaganidek, tibbiy model nogironlikni “muammo sifatida shaxsning o'zida” ko'radi [5].

2. Ijtimoiy model — Shakespeare (2006) fikricha, nogironlikning asosiy sababi shaxsning o'zi emas, balki jamiyatdagi to'siqlar va moslashmagan muhitdir [6].

3. Biopsixososial model — JSST tomonidan ishlab chiqilgan ushbu model nogironlikni shaxsning salomatligi, psixologik holati va ijtimoiy muhit o'zaro ta'siri sifatida ko'radi [7].

O'zbekistonda 2020-yilda qabul qilingan “Nogironligi bor shaxslarning huquqlari to'g'risida”gi Qonun ijtimoiy model tamoyillarini huquqiy asos sifatida mustahkamladi [3].

MUHOKAMA

1. Ta'lim tizimi — Xalq ta'limi vazirligi huzurida Inklyuziv ta'lim markazining tashkil etilishi muhim qadam bo'ldi. UNICEF ma'lumotlariga ko'ra, 50 mingdan ortiq bola ta'lim tizimiga jalb etilgan [9]. Biroq xalqaro standartlarda qamrov darajasi 85–90% bo'lsa, O'zbekistonda bu ko'rsatkich hali past.

2. Bandlik — O'zbekistonda kvota tizimi mavjud bo'lsa-da, uning samaradorligini oshirish zarur. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, kvota bajarilish darajasi pastligicha qolmoqda [4]. 2025-yil 8-maydagi UP–85-son Prezident farmoni bandlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha yangi mexanizmlarni joriy etdi.

3. Ijtimoiy himoya — Nafaqalar oshirilgan bo'lsa-da, xalqaro tajribadagi kabi “kombinatsiyalashgan nafaqa modeli”ni joriy etish imkoniyatlari mavjud [10].

Skandinaviya modeli — universal dizayn, yuqori bandlik (60–65%), davlat–jamiyat–xususiy sektor hamkorligi.

Germaniya modeli — kvota + rag'bat + javobgarlik; jarimalar maxsus fondga yo'naltiriladi; maslahat markazlari faol.

Buyuk Britaniya modeli — shaxsga yo'naltirilgan yordam rejasi; shaxsiy byudjetlash; integratsiyalashgan xizmatlar.

Yaponiya modeli — mahalla markazlari orqali qo'llab-quvvatlash; qo'llab-quvvatlanadigan bandlik; oilalar bilan ishlash tizimi.

O'zbekistonning so'nggi yillardagi islohotlari xalqaro standartlarga yaqinlashayotganini ko'rsatadi. Biroq quyidagi yo'nalishlarda takomillashtirish imkoniyatlari mavjud: xizmatlar tizimi integratsiyasi; monitoring va baholash mexanizmlarini kuchaytirish; jamiyat ongini izchil shakllantirish; moliyalashtirish hajmini bosqichma-bosqich oshirish.

XULOSA VA TAVSIYALAR

O'zbekistonning inklyuziv siyosati so'nggi yillarda sezilarli darajada rivojlanib, xalqaro standartlarga yaqinlashmoqda. BMT Konvensiyasiga qo'shilish, Prezident farmonlari va yangi qonunlar nogironligi bor shaxslarning huquqlarini ta'minlashda muhim huquqiy asos yaratdi. Ta'lim, bandlik va ijtimoiy himoya sohalarida amalga oshirilayotgan islohotlar ijobiy natijalar bermoqda. Shu bilan birga, xizmatlar tizimini integratsiyalash, qonunchilik ijrosini kuchaytirish va jamiyat ongini izchil shakllantirish kabi yo'nalishlarda hali ham rivojlantirish imkoniyatlari mavjud. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, tizimli va izchil yondashuv orqali inklyuziv siyosatning samaradorligini oshirish mumkin.

1. Qonunchilik ijrosini kuchaytirish — kvota tizimini Germaniya modeliga yaqinlashtirish; mustaqil monitoring organi tashkil etish; shikoyat mexanizmlarini soddalashtirish.

2. Xizmatlar tizimini integratsiyalash — "bir oyna" markazlari; shaxsiy reja va shaxsiy byudjetlash; mahalla darajasida qo'llab-quvvatlash.

3. Jamiyat ongini shakllantirish — milliy kommunikatsiya kampaniyasi; maktab dasturlariga inklyuziya mavzularini kiritish; OAVda ijobiy tasvirlarni kengaytirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- [1] United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. New York, 2006.
- [2] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6202-son Farmoni. Toshkent, 2021.
- [3] O'zbekiston Respublikasi Qonuni. Nogironligi bor shaxslarning huquqlari to'g'risida. 2020-yil 29-dekabr.
- [4] World Bank. Inclusion of Persons with Disabilities in Uzbekistan. Washington, DC, 2021.
- [5] Oliver M. The Politics of Disablement. London: Macmillan, 1990.
- [6] Shakespeare T. Disability Rights and Wrongs. London: Routledge, 2006.
- [7] WHO. International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). Geneva, 2001.

- [8] Vornholt K. et al. Disability and employment. EJWOP, 2018.
- [9] UNICEF. Situation Analysis of Children and Women with Disabilities in Uzbekistan. 2018.
- [10] Lindsay S. et al. Barriers to disability-inclusive employment. JID, 2022.